

Ζητήματα συνέχειας στην πολιτική πρακτική του Γκράμσι

Εισαγωγή

Στα «*Τετράδια της Φυλακής*» η θεωρία που διατυπώνει ο Γκράμσι κινείται πάνω σε τέσσερις βασικούς άξονες.

– Στην κατάδειξη της αναγκαιότητας για μια δύναμη που να μπορεί να οικοδομήσει ένα νέο κράτος, να γίνει ηγεμονική πριν την κατάκτηση της εξουσίας.

– Στην αναγκαιότητα να σχηματίσει το προλεταριάτο ένα συνασπισμό τάξεων που να εκφράζουν την πολύπλοκη διαστρωμάτωση της κοινωνίας των πολιτών.

– Στη διαμόρφωση των σχέσεων ανάμεσα στην εργατική τάξη και τους διανοούμενους.

– Στη διαμόρφωση μιας στρατηγικής που να αντιστοιχεί στις δομές των κοινωνιών της Δύσης και που θα παίρνει υπ' όψιν όχι μόνο τις εμπειρίες της Μπολσεβικικής επανάστασης αλλά και την αποτυχία των επαναστάσεων στην Ευρώπη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τα ζητήματα αυτά δεν αντιμετωπίστηκαν όλα από τον Γκράμσι κατά την περίοδο της πολιτικής του δραστηριότητας. Όσα θέματα αντιμετωπίστηκαν παρουσίασαν αρκετές μεταβολές ανάμεσα στις περιόδους 1919–1920 και 1921 – 1926 σαν αποτέλεσμα της μεταβαλλομένης πολιτικής θεώρησης και πρακτικής του Γκράμσι που οφείλεται σε αλλαγές τόσο στο Ιταλικό κίνημα, όσο και στα πλαίσια της Γ΄ Διεθνούς.

Στο κείμενο που ακολουθεί εξετάζονται κυρίως το πρώτο και το τέταρτο θέμα σε συνάρτηση με τις αναγκαιότητες των ταξικών συμμαχιών και γίνεται προσπάθεια να ανιχνευθούν τα στοιχεία συνέχειας στο ζήτημα της κεντρικότητας της εργατικής τάξης, όπως και στο ζήτημα της στρατηγικής και τακτικής έχοντας σαν περιόδους αναφοράς το 1919 – 1920 που συμπυκνώνει την εμπειρία των εργοστασιακών συμβουλίων, το 1921 – 1926 που κορυφώνεται με τη διατύπωση των θέσεων του Συνεδρίου.

της Λυών και τη μετέπειτα περίοδο που σφραγίζεται από το κατ' εξοχήν θεωρητικό έργο του Γκράμσι όπως διατυπώθηκε στα «*Τετράδια της Φυλακής*».

Η κεντρικότητα της εργατικής τάξης και οι όροι ανάδειξής της

Η σημασία του ρόλου της εργατικής τάξης προβάλλεται σε ολόκληρο το έργο του Γκράμσι από την εποχή των εργοστασιακών Συμβουλίων το 1919–20 μέχρι τη διατύπωση των θέσεων της Λυών. Η εργατική τάξη θεωρείται στις πραγματικές της διαστάσεις, όπως αυτές διαμορφώνονται από την εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος, του οποίου η συνεχόμενη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση δημιουργεί μια αντίστοιχη συγκέντρωση εργαζομένων μαζών. Ο ρόλος όμως της εργατικής τάξης, προσεγγίζεται από τον Γκράμσι μέσα από τη διερεύνηση των όρων και των δυνατοτήτων της επανάστασης.

Η πραγματική υφή της επανάστασης συνδέεται με δυο βασικά ζητήματα: την αποδιάρθρωση του παραγωγικού μηχανισμού του κράτους και την αποσύνδεση των στοιχείων του καπιταλιστικού κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού. Και είναι ακριβώς αυτή η σύνδεση που φέρνει στο προσκήνιο τον κεντρικό ρόλο της εργατικής τάξης, που με τη σειρά του εξαρτάται απόλυτα από το επίπεδο συνειδητοποίησής της. Η διάκριση ανάμεσα στην πολιτική και την οικονομία που εκδηλώνεται στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος μεταφέρεται σχεδόν ατόφια, στην παραδοσιακή αριστερή πολιτική σαν διαχωρισμός της συνδικαλιστικής πρακτικής και της πολιτικής δραστηριότητας. Ο Γκράμσι αμφισβητεί την αποτελεσματικότητα των θεσμών αυτών, αλλά ταυτόχρονα κατανοεί τις ιδιαίτερες ιστορικές συνθήκες γέννησης και αναπαραγωγής τους και για το λόγο αυτό, δεν προτείνει την κατάργησή τους.

Μέσα στα πλαίσια αυτών των θεσμών διαμορφώνονται και οι αντιλήψεις για τους όρους διαμόρφωσης της ταξικής συνείδησης όπως εκφράστηκαν από τρία κύρια ρεύματα της αριστεράς στην Ιταλία μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το μεγαλύτερο ρεύμα, εκφραζόμενο από τον Serrati θεωρούσε το ΙΣΚ σαν τον εκφραστή της ταξικής συνείδησης και ταύτιζε τη δικτατορία του προλεταριάτου με τη δικτατορία του κόμματος. Η ταξική συνείδηση ταυτίζονταν με την αργή και μεθοδική διαδικασία οικοδόμησης του κόμματος. Το υπεραριστερό ρεύμα γύρω από τον Bordiga διατύπωνε μια ίδια αντίληψη χωρίς όμως, να θεωρεί το ΙΣΚ, το κατάλληλο όργανο για να την πετύχει. Αυτή τη φορά, το κομμουνιστικό κόμμα, θεωρούμενο σαν ομάδα εκπαιδευμένων και συνειδητοποιημένων στελεχών, θα έπρεπε να εκφράζει την ταξική συνείδηση. Οι θεσμοί προλεταριακής οργάνωσης δεν θα μπορούσαν να δημιουργηθούν παρά μόνο μετά την κατάληψη της εξουσίας¹. Το τρίτο ρεύμα, ταυτίζονταν με τη δεξιά πτέρυγα του Κομμουνιστικού Κόμματος υπό του Tasca και θεωρούσε την ταξική συνείδηση σαν αποτέλεσμα της διαπαιδαγώγησης των εργατών, με όρους που δεν γίνονταν συχνά συγκεκριμένοι και την πολιτική συνύπαρξη με την «αριστερή» ηγεσία των συνδικάτων. Η κοινή αντίληψη και των τριών ρευμάτων, ότι η ταξική συνείδηση μεταφέρεται στους εργάτες από την κομματική ηγεσία, έγινε δυνατόν να ανατραπεί από τον Γκράμσι όχι μόνο μέσα από τη διατύπωση των όρων δημιουργίας και λειτουργίας των εργοστασιακών συμβουλίων, αλλά και μέσα από την προώθηση μιας διαφορετικής διαδικασίας συγκρότησης του κόμματος. Η κατανόηση των αυθόρμητων ταξικών αγώνων και ο προβληματισμός για τη δυνατότητα εξέλιξής τους, οδηγεί τον Γκράμσι την περίοδο 1919 – 1920 στην αναζήτηση των σχέσεων ανάμεσα στην

αυθόρμητη εξέγερση, την ταξική συνείδηση και στα όργανα πολιτικής έκφρασης του προλεταριάτου. Διακρίνει με σαφήνεια την αρχαιότητα εμφάνισης νέων θεσμών σαν των αναγκαίων μέσων για την εκπλήρωση των σκοπών του προλεταριάτου². Το εργοστασιακό συμβούλιο, είναι το νέο μέσο για τον Γκράμσι, όχι μόνο γιατί τοποθετεί άμεσα το πρόβλημα της εξουσίας³, αλλά και γιατί αποτελεί μια εναλλακτική λύση που δεν μπορεί να απορροφηθεί από το καπιταλιστικό σύστημα διότι συνδέεται άμεσα με την καρδιά αυτού του συστήματος – το προτσές εργασίας στη βιομηχανική παραγωγή⁴. Το εργοστασιακό συμβούλιο ενοποιεί την εργατική τάξη όχι μόνο στην άμεση διαδικασία παραγωγής, αλλά δημιουργεί και τις απαραίτητες προϋποθέσεις ξεπεράσματος των διακρίσεων που δημιουργεί ο καταμερισμός εργασίας κατά πρώτο λόγο στο εργοστάσιο και σε δεύτερο στάδιο στη διαδικασία κυκλοφορίας.

Ο Γκράμσι δείχνει να αντιλαμβάνεται καθαρά την τάση του καπιταλιστικού συστήματος για διευρυνόμενη κοινωνικοποίηση της παραγωγής, που περιορίζει τον ατομικό επιχειρηματία και τείνει να αντιμετωπίζει τη διαδικασία παραγωγής και κυκλοφορίας από τη σκοπιά του άμεσου κοινωνικού κεφαλαίου. Περιγράφει ακόμα και μια σειρά λειτουργιών του κράτους που καθίστανται αναγκαίες όχι μόνο από ιδιαίτερες ιστορικές συνθήκες ή τις διεργασίες της οικονομικής κρίσης αλλά από τις αναγκαιότητες που επιβάλλει η διαδικασία συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης του κεφαλαίου⁵. Η κεντρικότητα της διαδικασίας παραγωγής και ο αυξανόμενος οικονομικός και πολιτικός ρόλος του κράτους καθιστούν αναγκαία την ύπαρξη των εργοστασιακών συμβουλίων σαν οργάνων άμεσης διαχείρισης της παραγωγής και σαν εμβρυακών μορφών εναλλακτικής πολιτικής εξουσίας προς την κατεύθυνση του εργατικού κράτους. Ο Γκράμσι κινείται στις μαρξικές γραμμές αντίληψης του ρόλου των οργάνων της εργατικής τάξης σαν (α) οργάνων που εξασφαλίζουν την ενότητα και την αυτονομία της (β) οργάνων που επιτρέπουν την ανάπτυξη του πολιτικού επιπέδου των μαζών (γ) οργάνων που αυξάνουν τις ικανότητες των μαζών για αυτο-διοίκηση⁶.

Για τον Γκράμσι η εργατική τάξη μπορεί να αρχίσει να εξελίσσεται σε κυρίαρχη τάξη μόνο αν κατανοήσει την αναγκαιότητα εγκαθίδρυσης του δικού της κράτους. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η αναδιοργάνωση της εργατικής τάξης για να γίνει δυνατός ο υπερκερασμός του οικονομικού κορπορατισμού που επιβάλλει το καπιταλιστικό σύστημα.

Τα προβλήματα της σχέσης, όμως, ανάμεσα στα εργοστασιακά συμβούλια και σε πολιτικές μορφές οργάνωσης της εργατικής τάξης (σοβιέτ κλπ.) δεν έγινε δυνατόν να επιλυθούν, όχι μόνο από τον Γκράμσι αλλά και από ολόκληρο το κίνημα των εργοστασιακών συμβουλίων. Η αξία της Γκραμσιανής προβληματικής έγκειται στη διατύπωση των δυνητικών όρων αναδιοργάνωσης της κοινωνίας από ένα κίνημα ταξικό, χωρίς όμως να εμφανίζονται και οι αντίστοιχοι πολιτικοί όροι. Το πρόβλημα των ταξικών συμμαχιών δεν τίθεται πουθενά αν και οι ενδιάμεσες τάξεις ανάμεσα στην αστική και την εργατική φαίνονται να απασχολούν τον Γκράμσι κάτω από μια μονομερή οπτική.

Στις καπιταλιστικές κοινωνίες εμφανίζεται ένα σύνολο ενδιάμεσων κοινωνικών στρωμάτων που είναι σε αδυναμία να εκφράσουν οτιδήποτε άλλο, παρά μια συμβιβαστική ιδεολογία που χαρακτηρίζεται από εκλεκτικισμό, σαν απόρροια της προσπάθειάς τους να μεσολαβήσουν ανάμεσα στην αστική και την εργατική τάξη. Ο ρόλος τους διαφοροποιείται σε περιόδους οικονομικών κρίσεων και η κίνησή τους καθίσταται σημαντικός παράγοντας αποδιοργάνωσης του αστικού κράτους.

Ο ρόλος της εργατικής τάξης, όσον αφορά την καθοδήγηση αυτών των στρωμάτων γίνεται αποφασιστικός για την τελική επικράτηση της σοσιαλιστικής εκδοχής, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και δείκτη αποτελεσματικότητας των προλεταριακών πολιτικών στη διαδικασία αντιπαράθεσής της με την αστική κυριαρχία⁷.

Για τον Γκράμσι η αστική διάκριση ανάμεσα στην οικονομία και την πολιτική μπορεί να ξεπεραστεί μέσα από την συνέχεια ανάμεσα στην επαναστατική φάση κατάρτησης του κράτους και της μεταβατικής περιόδου. Ο ρόλος των Συμβουλίων είναι να αμφισβητήσουν τη διάκριση αυτή μέσα στα πλαίσια της καπιταλιστικής κοινωνίας δημιουργώντας τα στοιχεία εκείνα που χαρακτηρίζουν τη μεταβατική φάση που θα ολοκληρωθεί σταδιακά κατά τη διάρκεια της πορείας προς τον σοσιαλισμό⁸. Με βάση αυτή τη συλλογιστική ο Γκράμσι ερμηνεύει και το ζήτημα της δυαδικής εξουσίας. Τα περιθώρια συνύπαρξης του αστικού κράτους και του υπό δημιουργία εργατικού κράτους καθορίζονται από την ταχύτητα «οικοδόμησης» του τελευταίου, δηλαδή από την ταχύτητα εξέλιξης των εναλλακτικών μορφών οργάνωσης της εργατικής τάξης και της εγκαθίδρυσης των όρων ηγεμονίας της⁹.

Οι θεωρητικές διατυπώσεις αυτές, παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα, που ο ίδιος ο Γκράμσι επισημαίνει προβαίνοντας σε μια σειρά διορθώσεις τα επόμενα χρόνια. Κατ' αρχήν εμφανίζεται μια αδυναμία αναγνώρισης του τρόπου με τον οποίον αναπαράγονται οι διακρίσεις ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, γεγονός που κάνει δύσκολη την κατανόηση π.χ. της σχέσης του βιομηχανικού Βορρά με τον υπανάπτυκτο αγροτικό Νότο σαν αποτέλεσμα της καπιταλιστικής ανάπτυξης της Ιταλίας.

Η άποψη της Ordine Nuovo, ότι η εργατική τάξη μπορεί να γίνει κυρίαρχη λόγω της θέσης της στη διαδικασία παραγωγής σε συνδυασμό με τη σταδιακή εξαφάνιση του παραδοσιακού επιχειρηματία υποθαμνίζει τις ίδιες τις δυνατότητες ανάπτυξης του καπιταλισμού σε νέες μορφές που προκύπτουν από τη συγκέντρωση του κεφαλαίου και περιορίζει τον οικονομικό και πολιτικό ρόλο του κράτους. Στα «*Τετράδια της Φυλακής*» ο Γκράμσι θα προχωρήσει πέρα από τα όρια αυτής της άποψης, όταν αναπτύσσοντας την έννοια της ηγεμονίας θα επανεξετάσει το ρόλο των εργοστασιακών συμβουλίων μέσα στα νέα πλαίσια της καπιταλιστικής ανάπτυξης και της στρατηγικής της επανάστασης στη Δύση.

Η επιμονή στο μοντέλο ενός «παραγωγικού» εργάτη οδηγεί τα μέλη της Ordine Nuovo στην αποδοχή ενός μοντέλου που δεν μπορεί να εκφράσει μια εναλλακτική ηγεμονία αλλά μόνο να επεκτείνει την καπιταλιστική αποτελεσματικότητα, δημιουργώντας παράλληλα και φραγμούς με άλλες «μη παραγωγικές» κοινωνικές ομάδες. Οι τελευταίες θεωρούμενες σαν «άχρηστα παράσιτα»¹⁰ δεν εκφράζουν παρά τον νέο ρόλο του κράτους σαν επιχειρηματία καθώς επεμβαίνει άμεσα στην οικονομία. Αυτή η αδυναμία κατανόησης των ιδιαίτερων αντιφάσεων της μεσαιας τάξης και των ημιπρολεταριακών στρωμάτων, οδήγησε σε μια αντίληψη – άμεσα επηρεασμένη από κριτήρια ορθολογικοποίησης της παραγωγής – μείωσης των στρωμάτων αυτών σαν απαραίτητης προϋπόθεσης της προλεταριακής επανάστασης¹¹. Ακόμα και η δικτατορία του προλεταριάτου παρουσιάζεται σε μια ελλιπή εκδοχή, αφού οι κρατικές λειτουργίες στο οικονομικό και το πολιτικό επίπεδο τείνουν προς τη δημιουργία των απαραίτητων οικονομικών συνθηκών που θα επιτρέψουν στην εργατική τάξη την περαιτέρω ορθολογικοποίηση και ανάπτυξη της παραγωγής¹².

Τα περισσότερα από τα ζητήματα που επισημάνθηκαν αρχίζουν να βρίσκουν λύσεις την περίοδο ανάληψης της ηγεσίας του ΙΚΚ από τον Γκράμσι. Μπορούμε να

αντιληφθούμε τη συνέχεια στη σκέψη του Γκράμσι για τον καθοριστικό ρόλο, όχι απλά της εργατικής τάξης, αλλά και των μορφών οργάνωσής της με βάση τους χώρους εργασίας. «Η οργάνωση του κόμματος πρέπει να οικοδομηθεί στη βάση της παραγωγής και επομένως στους χώρους εργασίας (πυρήνες). Το στοιχείο αυτό είναι ουσιαστικό για τη δημιουργία ενός «Μπολσεβικικού» κόμματος. Εξαρτάται από το γεγονός ότι το κόμμα θα πρέπει να είναι ικανό να καθοδηγεί το μαζικό κίνημα της εργατικής τάξης, το οποίο ενοποιείται από την ανάπτυξη του καπιταλισμού σε συνδυασμό με τη διαδικασία παραγωγής. Επικεντρώνοντας την οργανωτική βάση στο χώρο παραγωγής, το κόμμα επιλέγει την τάξη πάνω στην οποία βασίζεται»¹³. Η διαμάχη του Γκράμσι με τον Bordiga στο σημείο αυτό είναι οξυμένη. Ο Bordiga θεωρεί ότι η οργάνωση με βάση το χώρο εργασίας αναπαράγει την δεδομένη διάκριση μεταξύ των εργατών και τα αντίστοιχα φαινόμενα κορπορατισμού¹⁴. Ο Γκράμσι αν και αποδέχεται ορισμένους κινδύνους που σχετίζονται με την ενότητα του κόμματος, δεν θεωρεί ότι το πρόβλημα αυτό «είναι θεμελιακό, ώστε να καθορίζει τη μορφή που το κόμμα δίνει στις οργανώσεις του. Αυτό το πρόβλημα, ακόμα έχει λυθεί εδώ και καιρό στην Ιταλία στο πεδίο του συνδικαλισμού και η εμπειρία έχει δείξει ότι η οργάνωση σε μια εργοστασιακή βάση κάνει δυνατή την καταπολέμηση με τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα κάθε επιβίωσης κορπορατισμού και διαχωρισμού»¹⁵. Η ταξική σύνθεση του κόμματος πρέπει, κατά τον Γκράμσι, να αναπαράγει την κυριαρχία, της εργατικής τάξης τόσο στους διανοούμενους όσο και στους αγρότες που συμμετέχουν σ' αυτό. «Αλλά είναι αναγκαίο να απορρίψουμε κατηγορηματικά, σαν αντεπαναστατική κάθε αντίληψη που θέλει το κόμμα σαν μια «σύνθεση» ετερογενών στοιχείων... το προλεταριάτο πρέπει να εξασφαλίσει μια καθοδηγητική λειτουργία μέσα στο ίδιο το κόμμα»¹⁶. Οι απόψεις αυτές του Γκράμσι απέχουν πολύ από το να αρνούνται τη σημασία των εργατών γης και των χωρικών στην επαναστατική διαδικασία, τείνουν, όμως, να υπερτονίζουν τον κεντρικό ρόλο της εργατικής τάξης και των μορφών της οργάνωσής της. «Τεχνικά, πρόκειται για το πρόβλημα των συνθημάτων και των οργανωτικών μορφών. Αν δεν είχα κάποιο φόβο να μην ακούσω να φωνάζουν για ορντινοβισμό θα έλεγα ότι σήμερα ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που μπαινουν ειδικά στις μεγάλες καπιταλιστικές χώρες είναι το πρόβλημα των εργοστασιακών συμβουλίων και του εργατικού ελέγχου, σαν βάση μιας νέας συσπείρωσης της προλεταριακής τάξης που να επιτρέπει έναν καλύτερο αγώνα κατά της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας και να επιτρέπει την ένταξη τεράστιων μαζών που είναι αποδιοργανωμένες όχι μόνο στην Γαλλία, αλλά και στη Γερμανία και την Αγγλία»¹⁷.

Το φαινόμενο της επιβίωσης των «συμβουλίων» στην προβληματική του Γκράμσι μπορεί να διευκρινισθεί καλύτερα, μόνο αν ληφθεί υπ' όψιν η ερμηνεία που δίνεται την περίοδο αυτή στο ζήτημα του ιμπεριαλισμού. Η συγκέντρωση των μέσων παραγωγής και η δυνατότητα εμφάνισης κρίσεων υπερπαραγωγής υλοποιούνται στα πλαίσια ενός «οικονομικού ιμπεριαλισμού». Η τάση του συστήματος για συγκέντρωση των μέσων παραγωγής και για ταυτόχρονη αποδιοργάνωση της εργατικής τάξης, ωθούν τον Γκράμσι στην αντίληψη ότι ο αγώνας διαμορφώνεται σε παγκόσμια κλίμακα, στην προσπάθεια αποφυγής των παραγωγικών δυνάμεων να υποταχθούν στους νόμους της αγοράς, όπως αυτοί διαμορφώνονται από το μονοπωλιακό κεφάλαιο. Οι πολιτικές αδυναμίες της ομάδας του Ordine Nuovo, καλύπτονται σταδιακά μέχρι το συνέδριο της Λυών μια και η Γ' Διεθνής προσφέρει το απαραίτητο θεωρητικό πλαίσιο για την ανάλυση της παγκόσμιας κατάστασης όσο και των προβλημάτων τακτικής και στρατηγικής του κινήματος.

Στα «*Τετράδια της Φυλακής*» ο Γκράμσι διατυπώνει, με νέους όρους, μια σειρά από σημεία για τον ιμπεριαλισμό που είχαν τεθεί στα πλαίσια της Διεθνούς στα μέσα της δεκαετίας του '20. Αρχίζει να κατανοεί τον Αμερικάνικο εξορθολογισμό σαν φαινόμενο που ανταποκρίνεται στις προσπάθειες καπιταλιστικής σταθεροποίησης, μέσα στα πλαίσια εγκαθίδρυσης μιας προγραμματισμένης οικονομίας. Ταυτόχρονα αυτός ο εξορθολογισμός θεωρείται σαν αντιδρόν αίτιο στην πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους, που αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα πρόκλησης οικονομικών κρίσεων. Τα δυο αυτά φαινόμενα μαζί, θεωρείται ότι διαμορφώνουν μια νέα φάση στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, που με την σειρά της οδηγεί σε μια σειρά μεταβολών στις δομές των καπιταλιστικών κοινωνιών¹⁸. Οι μεταβολές συνδέονται με τη σταθεροποίηση των νέων όρων ηγεμονίας της αστικής τάξης την περίοδο της ήττας των επαναστάσεων στην Ευρώπη. Η σταθεροποίηση όμως των όρων αυτών βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τον ρόλο του κράτους στη νέα φάση της ανάπτυξης καθώς και των δυνατοτήτων που εμφανίζει τόσο για έμμεσες παρεμβάσεις στη σφαίρα της παραγωγής όσο και για αμεσότερες στη σφαίρα της κυκλοφορίας. Τα μεσαία στρώματα κατανοούνται πλέον, όχι με μεθόδους της εποχής της Ordine Nuovo, αλλά μέσα στα πλαίσια επέκτασης των κρατικών δραστηριοτήτων¹⁹.

Στο «*Αμερικανισμός και Φορντισμός*» ο Γκράμσι ξεφεύγει από την αναγκαιότητα να διατυπώσει μια θεωρία της κρίσης που να συνδέεται με την κατάρρευση του καπιταλισμού, όπως γινόταν συνήθως στα πλαίσια της Διεθνούς. Αυτό έχει σαν συνέπεια να ξεπεράσει και την αντίληψη που σχετίζει την παραγωγή με τα εργοστασιακά συμβούλια και να συνδέσει την ταξική ρήξη που προωθεί η εργατική τάξη, με τη δυνατότητα της να αναπτύξει τις παραγωγικές δυνάμεις μέσα από τη διαδικασία δημιουργίας των όρων της ηγεμονίας της. Η τελευταία συνδέεται με την αντίσταση απέναντι στις διάφορες μορφές επιβολής του αμερικάνικου εξορθολογισμού τόσο στη διαδικασία παραγωγής όσο και στα υπόλοιπα επίπεδα της κοινωνικής ζωής. Και εκεί ακριβώς αυτές οι πολυεπίπεδες ανάγκες επιβολής του εξορθολογισμού που κάνουν την αντίσταση της εργατικής τάξης να προσαρμοστεί²⁰ όχι μόνο ένα απλό φαινόμενο που μπορεί να περιοριστεί στα στενά πλαίσια μιας συνδικαλιστικής λογικής, αλλά και που, ταυτόχρονα, αλλάζουν το ρόλο των συμβουλίων. Τα τελευταία περνούν από την περιορισμένη φάση του συνδικαλισμού προς τη διευρυμένη φάση που περιλαμβάνει και την εναλλακτική λύση προς τον εξορθολογισμό· μια εναλλακτική λύση που συνδέεται όχι μόνο με τον έλεγχο της παραγωγής αλλά και με τη μετατροπή της τελευταίας σε παραγωγή αξιών χρήσης και όχι ανταλλακτικών αξιών που επιφέρουν κέρδος²¹. Οι τελευταίες αυτές μετατροπές υποδηλώνουν και επαναστατικές αλλαγές και με την έννοια αυτή δίνεται με έμμεσο τρόπο η διασύνδεση των συμβουλίων με τους πολιτικούς θεσμούς της εργατικής τάξης.

Προβλήματα στρατηγικής και τακτικής

Ολόκληρη η προβληματική του Γκράμσι για τις συνιστώσες της επανάστασης βασίστηκε στις διαφορετικές δομές των Δυτικών κοινωνιών από τις αντίστοιχες της Τσαρικής Ρωσίας, γεγονός που τον ώθησε να αναζητήσει νέες μορφές πολιτικής στρατηγικής για να απαντήσει στα προβλήματα μιας επαναστατικής μεταβολής.

Στα κείμενα της περιόδου 1919 – 1920 συναντάμε ελάχιστες διατυπώσεις για την έννοια της ηγεμονίας και των ταξικών συμμαχιών²² γιατί δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμα όλοι οι όροι που συνδέονται με το πρόβλημα αυτό. Έχουμε ήδη εξηγήσει τους όρους με τους οποίους διαμορφώνεται μια πρώτη έννοια της ηγεμονίας την περίοδο αυτή και τις εμφανείς αδυναμίες της. Σταδιακά ο Γκράμσι αρχίζει να κατανοεί την περιπλοκότητα που παρουσιάζουν οι κοινωνίες της Δύσης και να προβληματίζεται για τη δυνατότητα εφαρμογής μιας στρατηγικής ανάλογης με αυτή που εφάρμοσαν οι Μπολσεβίκοι. Γράφει σχετικά «Ο καθορισμός που στην Ρωσία ήταν άμεσος και οδήγησε τις μάζες στους δρόμους για μια επαναστατική εξέγερση, στην κεντρική και δυτική Ευρώπη είναι περίπλοκος με όλες αυτές τις πολιτικές υπερδομές, που δημιουργούνται από την μεγαλύτερη ανάπτυξη του καπιταλισμού. Αυτό κάνει τη δράση των μαζών πιο αργή και περισσότερο προσεκτική και επομένως απαιτεί από το επαναστατικό κόμμα μια στρατηγική και τακτική περισσότερο σύνθετη και μακροχρόνια απ' αυτές που ήταν απαραίτητες για τους Μπολσεβίκους στην περίοδο ανάμεσα στο Μάρτη και το Νοέμβρη του 1917»²³. Η επιχειρηματολογία του Γκράμσι κινείται από τη μια μεριά με βάση την κατανόηση των πρόσθετων δυσκολιών που δημιουργούνται

Καλοκαίρι 1916 μαζί με μερικούς συντρόφους στο εργατικό επιμελητήριο του Τορίνο: δίπλα στον Γκράμσι (πρώτος πάνω δεξιά) ο Μάριο Γκουαρνιέρι, ο Τζιουζέπε Μπιάνκι, η Όλγα Παστόρε καθισμένοι, ο Οτάβιο Παστόρε και δύο συντρόφισσες από τη γραμματεία.

από τη μεγαλύτερη ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Δύση, και από την άλλη μεριά από την αναζήτηση μιας στρατηγικής που θα μπορούσε να αποφέρει όμοια αποτελέσματα μ' αυτά των Μπολσεβίκων στη Ρωσική Επανάσταση.

Στις Θέσεις του Συνεδρίου της Λυών ο Γκράμσι αναζητά τον αποτελεσματικότερο δρόμο προς τη δικτατορία του προλεταριάτου παρατηρώντας ότι η τακτική του μετώπου και η αποδοχή δημοκρατικών συνθημάτων γίνεται αναγκαία, γιατί υπάρχει στις μάζες μια προσκόλληση στα κόμματα που πρέπει να καταπολεμηθούν, γεγονός που καθιστά μια μετωπική επίθεση σ' αυτά, πολιτικά ανενεργή κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις²⁴.

Η τελευταία παράγραφος των θέσεων της Λυών μας δίνει και μια πρώτη διασύνδεση αυτών που αργότερα θα ονομάσει ο Γκράμσι πόλεμος ελιγμών και πόλεμος θέσεων καθορίζοντας και τη διαδοχή τους. Αναφερόμενος στη φόρμουλα της κυβέρνησης εργατών και αγροτών γράφει. «Με την έννοια αυτή, είναι ένα αγκιτατορικό σύνθημα αλλά αντιστοιχεί μόνο σε μια πραγματική φάση ιστορικής ανάπτυξης με την ίδια έννοια που αντιστοιχούσαν και οι ενδιάμεσες λύσεις της προηγούμενης παραγράφου. Το κόμμα δεν μπορεί να κατανοήσει μια πραγματοποίηση αυτού του συνθήματος παρά μόνο σαν αρχή ενός άμεσου επαναστατικού αγώνα, δηλαδή ενός εμφυλίου πολέμου που θα διεξαχθεί από το προλεταριάτο σε συμμαχία με τους αγρότες και με στόχο να κερδίσει την εξουσία. Τό κόμμα θα οδηγήσει σε σοβαρές αποκλίσεις από το στόχο του σαν καθοδηγητής της επανάστασης αν θεωρήσει ότι η κυβέρνηση εργατών και αγροτών αντιστοιχεί σε μια πραγματική φάση ανάπτυξης των αγώνων για την εξουσία. Με άλλα λόγια, αν υποθεθεί ότι αυτό το σύνθημα υποδηλώνει τη δυνατότητα για επίλυση του προβλήματος του Κράτους με βάση τα συμφέροντα της εργατικής τάξης με οποιαδήποτε άλλη μορφή απ' αυτή της δικτατορίας του προλεταριάτου»²⁵.

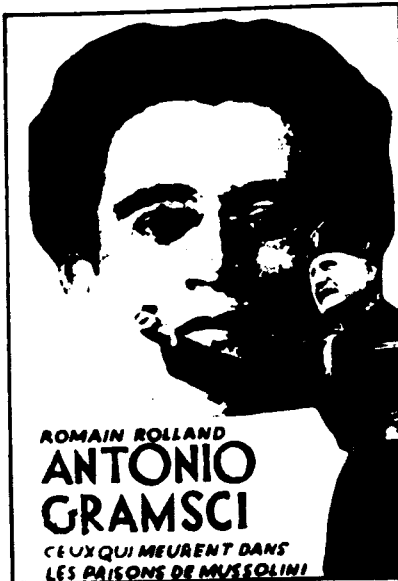
Είναι προφανές ότι η στρατηγική του Γκράμσι είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη δικτατορία του προλεταριάτου και το εργατικό κράτος, που τα θεωρεί όμως, ότι δεν μπορούν να συγκροτηθούν μόνο κάτω από όρους βίαιης ανατροπής, αλλά ταυτόχρονα απαιτούν τη συναίνεση των εργαζομένων μαζών. Γράφει σχετικά στον Τολιάτι. «... σήμερα, εννιά χρόνια μετά τον Οκτώβρη 1917, δεν είναι το γεγονός της κατάληψης της εξουσίας από τους μπολσεβίκους που μπορεί να επαναστατικοποιήσει τις δυτικές μάζες γιατί αυτό πια έγινε και έδωσε τα αποτελέσματά του· σήμερα είναι δρώσα ιδεολογικά και πολιτικά, η πεποίθηση (αν υπάρχει) ότι το προλεταριάτο αφού πάρει την εξουσία, μπορεί να οικοδομήσει το σοσιαλισμό»²⁶.

Σε σχέση με όλα αυτά εμφανίζεται για πρώτη φορά στα κείμενα αυτής της περιόδου και η έννοια της ηγεμονίας. «Οι κομμουνιστές του Τορίνου είχαν θέσει συγκεκριμένα το ζήτημα της «ηγεμονίας του προλεταριάτου», δηλαδή της κοινωνικής βάσης της προλεταριακής δικτατορίας και του εργατικού Κράτους. Το προλεταριάτο μπορεί να γίνει ηγετική και κυρίαρχη τάξη στο μέτρο που κατορθώνει να δημιουργήσει ένα σύστημα ταξικών συμμαχιών που να του επιτρέπει να κινητοποιήσει κατά του καπιταλισμού και του αστικού Κράτους την πλειοψηφία του εργαζομένου πληθυσμού, πράγμα που σημαίνει, για την Ιταλία, με τις πραγματικές ταξικές σχέσεις που υπάρχουν στην Ιταλία, ότι αυτό γίνεται στο μέτρο που κατορθώνει να πετύχει τη συναίνεση των πλατιών αγροτικών μαζών»²⁷.

Στα «Τετράδια της Φυλακής» ο Γκράμσι αναπτύσσει περισσότερο τη θέση αυτή, διευρύνοντας το εύρος των ταξικών συμμαχιών και συνδέοντάς το με τις δύο μορφές πολέμου: τον πόλεμο κινήσεων – που περιλαμβάνει γρήγορες κινήσεις και μετατοπί-

σεις σε αντιτιθέμενες κατευθύνσεις – και τον πόλεμο θέσεων όπου οι αλληλοσυνδέσεις των δύο μερών είναι τέτοιες που εμποδίζουν μεγάλες και απότομες μετατοπίσεις.

«Οι ίδιοι οι στρατιωτικοί ειδικοί που πιστεύουν σε πολέμους θέσεων, όπως προηγουμένως πίστευαν σε πόλεμο κινήσεων, φυσικά δεν ισχυρίζονται ότι ο τελευταίος θα 'πρεπε να διαγραφεί από τη στρατιωτική επιστήμη. Απλώς υποστηρίζουν ότι σε πολέμους ανάμεσα σε βιομηχανικά και κοινωνικά πιο αναπτυγμένα κράτη, ο πόλεμος κινήσεων θα πρέπει να θεωρείται ότι περιορίζεται σε μια λειτουργία περισσότερο τακτικής παρά στρατηγικής, που καταλαμβάνει την ίδια θέση που διατηρούσε προηγουμένα ο πόλεμος πολιορκίας. Ο ίδιος περιορισμός θάπρεπε να εφαρμοστεί στην τέχνη και την επιστήμη της πολιτικής, τουλάχιστον στην περίπτωση των προηγμένων κρατών, όπου η «κοινωνία των πολιτών» έχει αποκτήσει μια πολύ πολύπλοκη διάρθρωση η οποία αντέχει στις καταστροφικές «επιδρομές» του άμεσου οικονομικού στοιχείου (κρίσεις, υφέσεις κλπ.)»²⁸. Για τον Γκράμσι η τελευταία εφαρμογή του πολέμου κινήσεων, δηλαδή η μετωπική επίθεση στο κράτος, έγινε στη διάρκεια της επανάστασης στη Ρωσία ενώ οι συνθήκες στη Δύση είναι διαφορετικές και επιβάλλουν μια αλλαγή στρατηγικής: «Έχω την εντύπωση ότι ο Λένιν κατάλαβε ότι ήταν απαραίτητη μια μετατόπιση από τον πόλεμο κινήσεων που εφαρμόστηκε νικηφόρα στην Ανατολή το 1917, σε ένα πόλεμο θέσεων που ήταν η μόνη δυνατή μορφή στη Δύση.... Στην Ανατολή το κράτος ήταν το παν, η κοινωνία των πολιτών ήταν πρωτόγονη και ζελατινώδης· στη Δύση υπήρξε μια κανονική σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας των πολιτών και όταν το κράτος τρανταζόταν, φανερωνόταν άμεσα μια στέρεη δομή της κοινωνίας των πολιτών. Το κράτος δεν ήταν παρά ένα εξωτερικό χαντάκι, πίσω από το οποίο υπήρξε ένα ισχυρό σύστημα οχυρών και προχωμάτων»²⁹. Μπορούμε να συγκρίνουμε τα αποσπάσματα αυτά με το θέμα της διαρκούς επανάστα-

Αφίσα υπέρ της απελευθέρωσής του.

Διαδήλωση για τον Γκράμσι στο Παρίσι.

σης που «... ανήκει σε μια ιστορική περίοδο όπου τα μεγάλα μαζικά πολιτικά κόμματα και τα οικονομικά συνδικάτα δεν υπήρχαν ακόμη και η κοινωνία ας πούμε, θρίσκονταν ακόμη σε μια ρευστή κατάσταση από πολλές πλευρές.... Στην περίοδο μετά το 1870, με την αποικιακή επέκταση της Ευρώπης, όλα αυτά τα στοιχεία αλλάζουν. Οι εσωτερικές και διεθνείς οργανωτικές σχέσεις του κράτους γίνονται πολύ πιο περίπλοκες και ογκώδεις και η φόρμουλα του '48 για την «Διαρκή Επανάσταση» επεκτείνεται και εκτοπίζεται στην πολιτική επιστήμη από τη φόρμουλα της «ηγεμονίας των πολιτών»³⁰. Θα πρέπει να διατυπώσουμε μια σειρά από παρατηρήσεις που συνδέονται με τις θέσεις του Γκράμσι και με στόχο να διευκρινισθεί καλύτερα η έννοια του πολέμου θέσεων. (Α).

Ο πόλεμος θέσεων δεν έχει καμμία σχέση με ρεφορμιστικές αντιλήψεις για ταξική συνεργασία. Ο Γκράμσι παρέμεινε εχθρικός σε κάθε μορφή ρεφορμισμού από την εποχή των εργοστασιακών συμβουλίων, θεωρώντας ότι κάθε μορφή ρεφορμισμού από την εποχή των εργοστασιακών συμβουλίων, θεωρώντας ότι κάθε μορφή κοινοβουλευτισμού έκφραζε αρχές που αρμόζουν στα συμφέροντα άλλων κοινωνικών τάξεων και ότι οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί θα έπρεπε να αντικατασταθούν από νέους θεσμούς στην πορεία δημιουργίας του κράτους της εργατικής τάξης³¹. Στις θέσεις της Λυών ένα από τα σημεία διαφωνίας με τον Bordiga αποτελούσε η προτεινόμενη τακτική ξεσκεπάσματος της ρεφορμιστικής ηγεσίας μέσα από την προώθηση κοινών μετώπων σε επιμέρους θέματα. Ταυτόχρονα ο Γκράμσι υπερτόνιζε το γεγονός ότι η σοσιαλδημοκρατία αν και έχει την κοινωνική της βάση μέσα στο προλεταριάτο, θα έπρεπε να θεωρείται όχι η δεξιά πτέρυγα του εργατικού κινήματος αλλά η αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης και σαν τέτοια έπρεπε να αποκαλυφθεί³².

Η κατάδειξη της αντιρεφορμιστικής συνιστώσας στην πολιτική του Γκράμσι ενισχύεται από τις διατυπώσεις περί επανάστασης όπως διατυπώνονται στις θέσεις της Λυών³³ που με τη σειρά τους καθορίζουν και το ρόλο του Κομμουνιστικού Κόμματος «να θέσει μπροστά στο προλεταριάτο και τους συμάχους του το πρόβλημα της εξέγερσης ενάντια στο αστικό κράτος και τον αγώνα για τη δικτατορία του προλεταριάτου»³⁴. Στη διαμάχη του με τη δεξιά τάση του Tasca, ο Γκράμσι δείχνει το λανθασμένο υπόβαθρο των απόψεών της θεωρώντας ότι «... εφόσον το προλεταριάτο δεν μπορεί να ανατρέψει το καθεστώς σύντομα, η καλύτερη τακτική είναι αυτή που ο στόχος της είναι, αν όχι ένα αστικο-προλεταριακό μπλοκ για τη συνταγματική εξάλειψη του φασισμού, τουλάχιστον μια παθητικότητα της επαναστατικής πρωτοπορίας και μη επέμβαση του κομμουνιστικού κόμματος στον πολιτικό αγώνα, επιτρέποντας έτσι στην αστική τάξη τη χρησιμοποίηση του προλεταριάτου σαν εκλεκτορικό στράτευμα ενάντια στον φασισμό. Αυτό το πρόγραμμα εκφράζεται μέσα από τη φόρμουλα ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα πρέπει να είναι η αριστερή πτέρυγα μιας αντιπολίτευσης όλων των δυνάμεων που συσπειρώνονται για να ανατρέψουν το φασιστικό καθεστώς»³⁵. Η θέση αυτή θεωρήθηκε από το Γκράμσι όχι μόνο πεσιμιστική αλλά και σαν απόκλιση από τους στόχους του κόμματος που έπρεπε να προτείνει ορισμένα δημοκρατικά συνθήματα με στόχο, όμως «αυτά τα κόμματα, υποκείμενα στη δοκιμασία της πράξης θα αποκαλυφθούν μπροστά στις μάζες και θα χάσουν την επιρροή τους σ' αυτές»³⁶. Η στάση του Γκράμσι απέναντι σε κάθε μορφής ρεφορμισμό και σε ταξικές συνεργασίες που δεν ενισχύουν την τάση ηγεμονίας του προλεταριάτου, είναι ενιαία σε όλες τις φάσεις της πολιτικής του εξέλιξης και συνδέεται τόσο με τη θεωρία του για τη συγκρότηση του κόμματος όσο και με τη διαμόρφωση των όρων της προλεταριακής ηγεμονίας.

(Β). Η θεωρία και η πρακτική του κομμουνιστικού κινήματος έχει δώσει μια κατ' αρχήν απάντηση στο ζήτημα της αναλογίας ανάμεσα στον πόλεμο κινήσεων και τον πόλεμο θέσεων. Στο Τρίτο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς ο Λένιν και ο Τρότσκι πρότειναν την στρατηγική του ενιαίου μετώπου με τα ρεφορμιστικά κόμματα, με στόχο να κερδηθεί η πλειοψηφία της εργατικής τάξης και με βάση τη Σοβιετική εμπειρία. Η θεωρία της «επαναστατικής επίθεσης» που συνέδεε την επίθεση για την κατάκτηση της εξουσίας, ακόμα και χωρίς την υποστήριξη της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης με τη δυνατότητα επανειλημμένων προσπαθειών, απορριφθηκε σαν αναποτελεσματική όχι μόνο για την εσωτερική συνοχή της αλλά και για τις ιδιαίτερες συνθήκες της Ευρώπης.

Η αποδοχή του ενιαίου μετώπου από τον Γκράμσι παίρνει την κυριότερη έκφρασή της στις θέσεις της Λυών, όπου γίνεται μια πρώτη προσπάθεια εφαρμογής του στην Ιταλία και συνδέεται με την σταθερή αντιρεφορμιστική του προοπτική. Γράφει ότι «η τακτική του ενιαίου μετώπου σαν πολιτικής δραστηριότητας διαμορφώθηκε για να ξεσκεπάσει τα αποκαλούμενα προλεταριακά και επαναστατικά κόμματα και ομάδες που έχουν μαζική βάση»³⁷. Αυτή η τακτική απευθύνεται στους «ενδιάμεσους σχηματισμούς τους οποίους το Κομμουνιστικό Κόμμα πολεμά σαν εμπόδια για την επαναστατική προπαρασκευή του προλεταριάτου»³⁸. Η όλη πρακτική του Γκράμσι στοχεύει στην ανατροπή των συσχετισμών ανάμεσα στο Κομμουνιστικό Κόμμα και τα δημοκρατικά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, επικεντρώνοντας την επίθεση του κατά κύριο λόγο στα ενδιάμεσα στρώματα των κομμάτων αυτών και μετέπειτα στη βάση τους, για να γίνει δυνατόν να επιτευχθεί η σταδιακή αποδιάρθρωση των κομματικών μηχανισμών και να χαλαρώσουν οι δεσμοί ανάμεσα στη μαζική βάση και το στελεχικό δυναμικό³⁹. Στα «Τετράδια της Φυλακής» ο Γκράμσι επανέρχεται στην τακτική του ενιαίου μετώπου που την ταυτίζει καθαρά με τον πόλεμο θέσεων⁴⁰. Ωστόσο το θέμα δεν πρέπει να εξετάζεται έξω από το ιστορικό πλαίσιο του που καθορίζει και τα επιμέρους χαρακτηριστικά μιας μακράς διαδικασίας πολιτικής παρέμβασης και ιδεολογικού αγώνα που ταυτίζεται κατά μεγάλο μέρος με τη συγκρότηση του κόμματος. «Είναι λάθος να υποστηρίζεται ότι δεν υπάρχει καμιά διαφορά ανάμεσα σε μια δημοκρατική κατάσταση και σε μια αντιδραστική κατάσταση, γιατί πράγματι σε μια δημοκρατική κατάσταση ο στόχος σου να κερδίσεις τις μάζες γίνεται περισσότερο δύσκολος. Η αλήθεια είναι ότι σήμερα, σε μια αντιδραστική κατάσταση, παλεύουμε για να οργανώσουμε το κόμμα, ενώ σε μια δημοκρατική κατάσταση θα παλεύαμε για να οργανώσουμε την εξέγερση»⁴¹.

(Γ.) Ο αγώνας για την ηγεμονία δεν περιορίζεται σε μια απλή ιδεολογική μάχη. Ο Γκράμσι συνεχώς απέρριπτε τις μηχανικές αντιλήψεις που συνδέουν τις οικονομικές συνθήκες διαβίωσης των εργατών με το επίπεδο της επαναστατικής τους συνείδησης. Μέσα από την απόρριψη της εκδοχής της παγκόσμιας επανάστασης σαν προϊόντος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ο Γκράμσι θεμελιώνει έναν συλλογισμό διαφορετικό απ' αυτόν που κυριάρχησε στη λεγόμενη «Τρίτη περίοδο» της Διεθνούς. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο Γκράμσι δεν κατανοεί τον καθοριστικό ρόλο του οικονομικού παράγοντα στην πολιτική ζωή. Έτσι ενώ μπορεί να υποστηριχθεί ότι «οι οικονομικές κρίσεις από μόνες τους παράγουν σημαντικά ιστορικά γεγονότα», «μπορούν μόνο να δημιουργήσουν ένα ευνοϊκότερο πλαίσιο για την εξάπλωση ορισμένων τρόπων σκέψης και ορισμένους τρόπους να θέτουν και να επιλύουν προβλήματα που περιλαμβάνουν την συνολική ανάπτυξη της εθνικής ζωής»⁴². Η σχέση ιδεολογίας και

οικονομίας δίνεται με τρόπο που η σύνδεσή τους να καθορίζεται από τα ιδιαίτερα ιστορικά πλαίσια, θεωρώντας ότι είναι δυνατόν τα οικονομικά φαινόμενα να χάνουν την ισχύ τους, σε ορισμένες περιπτώσεις, από τη λειτουργία παραδοσιακών ιδεολογικών στοιχείων. Ο Γκράμσι με την προβληματική των σχέσεων ιδεολογίας και οικονομίας, θεμελιώνει την αναγκαιότητα παρέμβασης του κόμματος στους εργατικούς οικονομικούς αγώνες με στόχο να αποκαλύψει τις ρεφορμιστικές τους εκδοχές. «Επομένως... πρέπει να υπάρχει ένας συνειδητός, οργανωμένος αγώνας για να εξασφαλίσει, ότι οι απαιτήσεις της οικονομικής θέσεως των μαζών που μπορεί να συγκρούονται με τις πολιτικές της παραδοσιακής ηγεσίας, έχουν γίνει κατανοητές. Μια αποτελεσματική πολιτική πρωτοβουλία είναι πάντα απαραίτητο να απελευθερώνει την οικονομική ώθηση από το νεκρό βάρος παραδοσιακών πολιτικών»⁴³.

(Δ). Όπως έχουμε ήδη επισημάνει, η επιβολή της ηγεμονίας του προλεταριάτου δεν σημαίνει καθόλου μια εγκατάλειψη από τον τελευταίο του αγώνα για την υπεράσπιση των συμφερόντων του. Η διάκριση της ηγεμονίας από τον κορπορατισμό έγκειται στο γεγονός ότι η πρώτη συνδέεται με μια γενικότερη προοπτική απελευθέρωσης των καταπιεσμένων τάξεων σε αντίθεση με τις πρακτικές υπεράσπισης επιμέρους συμφερόντων μέσα στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος. Με το δεδομένο αυτό μπορεί να αξιολογηθεί η ρεφορμιστική θέση που προωθούσε τα επιμέρους οικονομικά αιτήματα των εργατών του Βορρά, προκαλώντας ταυτόχρονα την εξαθλίωση των χωρικών του Νότου και αδυνατίζοντας κάθε δεσμό ανάμεσα στις κυριαρχούμενες τάξεις. Η σύνδεση των πολιτικών ζητημάτων με πρακτικές ανάγκες βοήθησε τον Γκράμσι να διατυπώσει τους όρους μιας στρατηγικής που θα απέφυγε το λάθος της αναγωγής των αγώνων μόνο στο ιδεολογικό επίπεδο και θα διαμόρφωνε τις αναγκαίες προϋποθέσεις συγκρότησης της ταξικής συμμαχίας ανάμεσα στην εργατική και την αγροτική τάξη. Και για την επίτευξη αυτής της συμμαχίας, όπως και αντίστοιχων με άλλες κοινωνικές τάξεις η εργατική τάξη πρέπει να κάνει οικονομικούς συμβιβασμούς. «Αλλά δεν υπάρχει επίσης καμιά αμφιβολία ότι τέτοιες θυσίες και συμβιβασμοί δεν μπορούν να αγγίζουν το ουσιώδες: γιατί αν και η ηγεμονία είναι ηθικο-πολιτική, πρέπει επίσης να είναι και οικονομική, πρέπει απαραίτητα να βασίζεται στην αποφασιστική παρέμβαση που ασκείται από την καθοδηγούμενη ομάδα στον καθοριστικό πυρήνα της οικονομικής δραστηριότητας»⁴⁴.

(Ε). Το ζήτημα της ηγεμονίας από μόνο του δεν μπορεί να δώσει λύση στο πρόβλημα της κρατικής εξουσίας. Ακόμα και την περίοδο που ο πόλεμος θέσεων φαίνεται να είναι κυρίαρχος, ο Γκράμσι μιλά για ένα «μερικό στοιχείο» του «πολέμου ελιγμών» που έχει «περισσότερο μια τακτική παρά μια στρατηγική λειτουργία»⁴⁵. Η συνύπαρξη των δύο μορφών πολέμου συνδέεται και με το γεγονός ότι είναι δύσκολη η κατανόηση της χρονικής περιόδου που η μια μορφή διαδέχεται την άλλη. Είδαμε προηγουμένως ορισμένες προσπάθειες του Γκράμσι να οριοθετήσει την περίοδο αυτή και θα παραθέσουμε ένα ακόμα από τα κριτήριά της «Αλλά πώς θα ξέρει κάποιος ότι βρίσκεται σ' αυτή τη περίοδο; Εξαρτάται απόλυτα από τη δουλειά που θα είμαστε ικανοί να κάνουμε στις μάζες το αν αυτή η περίοδος αρχίζει ή όχι. Μόνο όταν δουλεύουμε και κερδίσουμε τις μάζες θα προσεγγίσει η προεπαναστατική κατάσταση»⁴⁶. Οπωσδήποτε μια τέτοια οπτική συμβαδίζει με μια κατάσταση πολιτικά ελεγχόμενη αλλά δεν απαντά ολοκληρωμένα σε καταστάσεις που σχετίζονται με απότομες «ωθήσεις από τα κάτω» και που επιβάλλουν γρήγορες μεταβολές από τη μια μορφή πολέμου στην άλλη.

Αυτό που ο Γκράμσι ονόμαζε «οργανική κρίση» του καπιταλισμού στο στάδιο της κυριαρχίας των μονοπωλίων είναι δυνατόν να συνεχισθεί χωρίς να επιλύει τα προβλήματα του συστήματος αλλά και χωρίς να συντελεί στην κρίση του. Η κρίση αυτή σε συνδυασμό με τις επαναλαμβανόμενες κυκλικές κρίσεις του συστήματος διαμορφώνουν ένα προνομιακό πεδίο παρέμβασης της εργατικής τάξης μέσα από το οποίο μπορεί να δημιουργήσει τους όρους ηγεμονίας της. Η αδυναμία της εργατικής τάξης να παρέμβει – που μπορεί να οφείλεται τόσο σε λόγους υποκειμενικής συγκρότησης, όσο και σε δυσμενείς παράγοντες της αστικής τάξης μέσα από νέες μορφές, που θα αναδιτύπωση των όρων κυριαρχίας της αστικής τάξης μέσα από νέες μορφές, που θα επικεντρώνεται σε δομικές αλλαγές στην οικονομία και στην ανασυγκρότηση ενός ιστορικού συνασπισμού που θα στηρίζει το κράτος. Η μόνη υπαρκτή απάντηση στην κρίση, είναι μια ηγεμονική, αντικορπορατιστική πολιτική που αντιστοιχεί στο επίπεδο ανάπτυξης των ταξικών αγώνων που περιλαμβάνει με μια ορισμένη διάρθρωση όλα τα τμήματα της Κοινωνίας. Αυτή η απάντηση αποτελεί μέρος της διαδικασίας σοσιαλιστικού μετασχηματισμού, σε μια περίοδο που οι αλληπάλληλες κρίσεις του συστήματος δημιουργούν εκείνες τις δυνητικές προϋποθέσεις σοσιαλιστικών μεταλλαγών.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. A. Bordiga, *Is this the time to form Soviets?*, p. 210-206. Στο A. Gramsci *Selections from political Writings 1910-1920*, London 1977.
2. A. Γκράμσι, *Τα εργοστασιακά συμβούλια και το κράτος της εργατικής τάξης*, σ. 46 - 47., εκδ. Στοχαστής, Αθήνα 1975.
3. *Ibid.*, σ. 129 - 130.
4. *Ibid.*, σ. 77.
5. *Ibid.*, σ. 147 - 149.
6. *Ibid.*, σ. 214 - 216.
7. *Ibid.*, σ. 66 - 67.
8. *Ibid.*, σ. 234 - 235.
9. *Ibid.*, σ. 230.
10. *Ibid.*, σ. 149.
11. *Ibid.*, σ. 115.
12. A. Gramsci, *Selections from political Writings 1910 - 1920*, p. 324.
13. A. Gramsci, *Selections from political Writings 1921 - 1926*, p. 362, London 1978.
14. *Minutes of the Political Commission nominated by the Central Committee to finalize the Lyons Congress Documents*, *Ibid.*, p. 320.
15. *Ibid.*, σ. 315.
16. *Ibid.*, σ. 363.
17. A. Γκράμσι, *Πολιτικά Κείμενα*, σ. 139, εκδ. Οδυσσεύς, Αθήνα 1978.
18. *Americanism and Fordism*, Σ. 308-313 στο A. Gramsci, *Selections from Prison Notebooks*, London 1971.
19. *Ibid.*, σ. 301 - 306.
20. *Ibid.*, σ. 317 - 318.
21. *Ibid.*, σ. 285 - 286, 291 - 3.
22. Στο άρθρο *Εργάτες και Αγρότες* ο Γκράμσι αναφέρεται για πρώτη φορά στο ρόλο των αγροτών στην προλεταριακή επανάσταση. Περιέχεται στο *Τα εργοστασιακά συμβούλια και το κράτος της εργατικής τάξης*, Εκδ. Στοχαστής, Αθήνα 1975.
23. A. Gramsci, *Selections from political Writings 1921 - 1926*, p. 199 - 200, London 1978.